

YOSHLARNI OLIY TA'LIMGA JALB ETISH OMILLARI

Kodirov S.

*O'zDJTU Tarjimonlik fakulteti
Yoshlar masalalari va ma'naviy
ma'rifiy ishlar bo'yicha dekan muovini*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O'zbekistonda yoshlarni oliy ta'limga jalb etishga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda so'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar, ta'lim olish imkoniyatlarining kengayishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan qiziqishi va ishtirokiga ta'siri yoritiladi.

Shuningdek, maqolada hududiy farqlar, ta'lim shakllarining diversifikatsiyasi, moddiy va ijtimoiy omillar bilan bir qatorda ta'lim sifati masalasining yoshlarni oliy ta'limga jalb etishdagi o'rni tahlil qilinadi. Muallif tomonidan yoshlarni oliy ta'limga jalb etish jarayoniga kompleks yondashuv zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, oliy ta'lim, ta'lim siyosati, ta'limga kirish imkoniyatlari, ta'lim islohotlari, ijtimoiy omillar

Bugungi kunda yoshlarni oliy ta'limga jalb etish masalasi O'zbekistonda ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji, malakali kadrlar tayyorlash va yoshlarning intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish jarayonida oliy ta'lim muhim institut hisoblanadi. Shu bois so'nggi yillarda oliy ta'lim tizimini rivojlantirish, ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish va yoshlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda.

Yoshlarni oliy ta'limga jalb etish jarayoni ko'p omilli xarakterga ega bo'lib, unga nafaqat ta'lim tizimidagi islohotlar, balki ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, hududiy imkoniyatlar, oilaviy muhit hamda ta'lim sifati kabi omillar ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur omillar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularni kompleks tahlil qilish yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan munosabati va faolligini to'g'ri baholash imkonini beradi.

O'zbekistonda yoshlarni oliy ta'limga jalb etish masalasi davlat siyosati darajasida ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Xususan, "Oliy ta'limni 2030-yilgacha

rivojlantirish konsepsiyasi”da oliy ta’limga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, yoshlarning oliy ta’lim bilan qamrab olinishi hamda ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar nazarda tutilgan. Mazkur hujjatda oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, hududiy tenglikni ta’minlash va yoshlarning ta’limga bo’lgan motivatsiyasini kuchaytirish yoshlarni oliy ta’limga jalb etishning muhim yo’nalishlari sifatida qayd etiladi [1].

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolaning maqsadi yoshlarni oliy ta’limga jalb etishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va ularning bugungi kundagi ahamiyatini ilmiy-tahliliy asosda yoritishdan iboratdir.

Yoshlarni oliy ta’limga jalb etish jarayoni ko‘p omilli va o‘zaro bog‘liq tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Unda institutsional imkoniyatlar, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, hududiy omillar hamda ta’lim sifati va motivatsiya unsurlari bir-birini to‘ldiruvchi va kuchaytiruvchi rol o‘ynaydi. Oliy ta’lim muassasalari tarmog‘ining kengayishi va ta’lim shakllarining diversifikatsiyasi yoshlar uchun ta’limga kirish imkoniyatlarini oshirsa, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari ushbu imkoniyatlardan foydalanishda mavjud to‘siqlarni yumshatadi. Shu bilan birga, hududiy tengsizliklar va ta’lim infratuzilmasining rivojlanish darajasi yoshlarning oliy ta’limga bo‘lgan real kirish imkoniyatlarini belgilab beradi. Mazkur omillarning barchasi oliy ta’lim sifati va bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, aynan ushbu bog‘liqlik yoshlarning oliy ta’limga bo‘lgan qiziqishi va ishonchini shakllantiruvchi asosiy motivatsion omil sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois yoshlarni oliy ta’limga jalb etish masalasiga alohida omillar kesimida emas, balki ularning o‘zaro ta’siri va uyg‘unligi nuqtai nazaridan yondashish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Yoshlarni oliy ta’limga jalb etishda, avvalo, ta’lim tizimining institutsional imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda oliy ta’lim muassasalari tarmog‘ining kengayishi, yangi oliy ta’lim muassasalarining tashkil etilishi hamda nodavlat va xorijiy oliy ta’lim muassasalari faoliyatining yo‘lga qo‘yilishi yoshlar uchun ta’lim olish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirdi. Bu holat oliy ta’limning hududiy jihatdan yaqinlashuvi va yoshlarning oliy ta’limga kirish imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, ta’lim shakllarining xilma-xilligi – kunduzgi, sirtqi, kechki va masofaviy ta’lim shakllarining joriy etilishi – yoshlarning individual ehtiyojlari va hayotiy sharoitlariga mos ravishda oliy ta’lim olishiga zamin yaratmoqda. Bu omil, ayniqsa, mehnat faoliyati bilan band bo‘lgan yoki ijtimoiy sharoiti cheklangan yoshlar uchun

oliy ta'limga kirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Bu borada ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar ham muhim rol o'ynaydi. Oila daromadlari darajasi, yashash joyi (shahar va qishloq hududlari), bandlik imkoniyatlari va ta'lim xarajatlari yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan munosabatini belgilovchi omillar sirasiga kiradi. Mazkur omillar ayrim holatlarda yoshlarning oliy ta'lim olishdan voz kechishiga yoki ta'limni kechiktirishiga sabab bo'lishi mumkin.

Biroq so'nggi yillarda ta'lim grantlari, stipendiyalar, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining joriy etilishi ijtimoiy-iqtisodiy to'siqlarni yumshatishga xizmat qilmoqda. Bu holat oliy ta'limning ijtimoiy ochiqligini oshirib, turli ijtimoiy qatlamlarga mansub yoshlarning oliy ta'limga jalb etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Hududlar kesimida oliy ta'lim muassasalari joylashuvi va ta'lim infratuzilmasining rivojlanish darajasi yoshlarni oliy ta'limga jalb etishda muhim ahamiyatga ega. Ayrim hududlarda oliy ta'lim muassasalari sonining kamligi yoki transport-logistika muammolari yoshlarning oliy ta'lim olish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu bois hududlarda oliy ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish yoshlarni oliy ta'limga jalb etishning muhim sharti hisoblanadi.

Hududiy oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini kengaytirish, ularni zamonaviy moddiy-texnik baza bilan ta'minlash hamda hudud ehtiyojlariga mos ta'lim yo'nalishlarini joriy etish yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Yoshlarni oliy ta'limga jalb etishda ta'lim sifati va oliy ta'limning jamiyatdagi nufuzi alohida ahamiyatga ega. Agar oliy ta'lim bitiruvchilari mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan mutaxassislar sifatida shakllansa, bu holat yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Aksincha, ta'lim sifati va bandlik o'rtasidagi uzilishlar yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Shu jihatdan oliy ta'lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish, amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish va ta'lim natijalarining real samaradorligini oshirish yoshlarni oliy ta'limga jalb etishda muhim omil bo'lib qolmoqda.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda aholining savodxonlik darajasi va ta'limga umumiy tayyorgarlik darajasi tarixan yuqori bo'lgan. Xususan, 2000-yilda umumiy savodxonlik darajasining 99,3 foizni tashkil etishi mamlakatda boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim tizimi keng qamrovli va barqaror faoliyat yuritganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, 2002-yilda o'rta maxsus, malakaviy va oliy ma'lumotga ega bo'lgan katta yoshdagi aholining 75 foizni tashkil etishi ta'lim tizimida kasbiy va oliy

ta'lim bosqichlariga yo'naltirishning muhim institutsional asoslari shakllanganini ko'rsatadi [2]. Mazkur holat yoshlarni oliy ta'limga jalb etish jarayoni tasodifiy yoki faqat so'nggi yillardagi islohotlar natijasi emas, balki avvalgi davrlarda yaratilgan savodxonlik va ta'limiy salohiyatga tayanishini anglatadi. Shu jihatdan, bugungi kunda oliy ta'limga jalb etish omillarini tahlil etishda aholining yuqori savodxonlik darajasi va o'rta hamda o'rta maxsus ta'lim orqali shakllangan ta'limiy tayanch muhim ijtimoiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillarga ko'ra, so'nggi o'n yil ichida O'zbekiston oliy ta'lim tizimida kuzatilgan o'sish jiddiy va barqaror darajada. Masalan, 2015/2016-o'quv yili boshida mamlakat oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar soni atigi 264,300 nafarga teng bo'lgan bo'lsa, 2024/2025-o'quv yilida bu ko'rsatkich allaqachon 1 432 800 nafarni tashkil etdi va bu o'tgan o'n yillikda 5,4 barobar ortish demakdir [3].

Shu bilan birga, yoshlarning oliy ta'lim bilan qamrab olinishi ko'rsatkichida ham sezilarli o'sish kuzatiladi. Milliy statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2014-yilda 18–23 yoshdagi aholining oliy ta'limga kirish darajasi atigi 6,8 % bo'lgan bo'lsa, 2024/2025-yillar davomida bu ko'rsatkich 47,7 % darajasiga yetdi – ya'ni yuqori ta'limga bo'lgan talab bir necha barobar oshganini anglatadi [4].

Bundan tashqari, har yili oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalari ham sezilarli darajada kengayib, 2025–2026-yillar uchun bakalavriat bo'yicha davlat buyurtmasi 35 500 nafar, magistratura bo'yicha esa 9 922 nafar o'rin ajratilganligi ma'lum qilindi [5]. Shunday ekan, yoshlarni oliy ta'limga jalb etish O'zbekistonda ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, mazkur jarayon so'nggi yillarda tizimli va barqaror xarakter kasb etmoqda. Oliy ta'lim muassasalari tarmog'ining kengayishi, ta'lim shakllarining diversifikatsiyasi hamda davlat tomonidan yaratilayotgan tashkiliy va huquqiy shart-sharoitlar yoshlarning oliy ta'limga kirish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirdi. Statistika ma'lumotlar ham oliy ta'lim tizimida miqdoriy o'sish mavjudligini tasdiqlab, yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan qiziqishi va ehtiyoji ortib borayotganini ko'rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni oliy ta'limga jalb etish jarayoni faqat qamrovni kengaytirish bilan cheklanmasdan, ta'lim sifati, hududiy tenglik, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar hamda oliy ta'lim natijalarining mehnat bozori bilan uyg'unligini ta'minlashni talab etadi. Mazkur omillarning o'zaro uyg'unlashuvi yoshlarning oliy ta'limga bo'lgan ishonchi va motivatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois kelgusida yoshlarni oliy ta'limga jalb etish siyosatini miqdoriy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda sifat va samaradorlik mezonlari asosida yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi. Oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.
2. Toliboyeva N. O'zbekiston xotin-qizlar ta'limi masalalari // O'tmishga nazar. 2022. – Vol. 5, №11. – B. 24.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari. Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar soni va oliy ta'limga qamrov ko'rsatkichlari (2014–2025-yillar) [Elektron manba]: <https://stat.uz> (murojaat sanasi: 06.02.2026).
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. 18-23 yoshdagi aholining oliy ta'lim bilan qamrab olinishi to'g'risidagi statistik ma'lumotlar [Elektron manba]: <https://stat.uz> (murojaat sanasi: 05.02.2026).
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. 2025/2026-o'quv yili uchun davlat oliy ta'lim muassasalariga qabul parametrlari to'g'risida qaror. [Elektron manba]: <https://lex.uz> (murojaat sanasi: 02.02.2026).